

AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

УРЕЂИВАЊЕ ТРГОВИНЕ ПОЉОПРИВРЕДНИХ ПРОИЗВОДА У СТО И УТИЦАЈ НА ТУРИЗАМ

П. Петровић¹

Резиме

У овом раду се указује на неопходност координације између институционалних реформи и ефикасне економске сарадње. Садашње стање наше привреде и туристичке делатности указује на неминовност потребне реформе. Постоји мноштво интеракција између пољопривреде и туризма, тј. они који се условљавају и надопуњују. Нарочито је значајно настојање да туризам и пољопривредна производња постану извозне делатности код свих балканских земаља као привредама у транзицији. Поред компаративних погодности пољопривредног и туристичког производа за наступ на светском тржишту, пољопривредни производ се може извозити и код куће и то путем пансионске и изван пансионске потрошње страних туриста на домаћем економском простору.

Велики је значај пољопривредних производа као стратешких производа, а то је утицало да исти буду дотирани јаким субвенцијама готово у свакој земљи.

Циљ рада је да се покаже какве ефекте би проузроковало прихватање правила СТО у области трговине пољопривредним производима, као и како би се могле стимулисати производња и потрошња путем пансионске и изван пансионске потрошње од стране туриста.

Рад је сачињен коришћењем компаративног, аналитичког и метода обраде случаја

Кључне речи: Уређивање, пољопривредни производи, развој, трговина, утицај, туризам.

¹ Др Перо Петровић, научни саветник, Институт за међународну политику и привреду, Београд.

1. Увод

Нема никакве дилеме да домаћем аграрном сектору предстоје значајне промене у процесу прикључивања међународним интеграцијама, па се зато српски аграрни сектор за то треба темељно припремати. Уопштено посматрано, то намеће обавезу динамичнијег структурног прилагођавања и реформисања овог сектора. Најосетљивије питање биће, свакако, даља либерализација тржишта која се мора спроводити обазриво и поступно. Измене у режиму субвенционисања и повећања конкурентности домаћих производа, такође су важан део тих промена. У ред таквих спада и институционално прилагођавање, јер прилагођавање законске регулативе је, такође, незаобилазан посао за све земље које претендују да се придруже Европској унији. У пољопривреди треба да се усклади чак 340 различитих докумената а у свим осталим делатностима 170 докумената.

Познато је да светска трговинска организација (СТО) представља међународну институцију под чијим окриљем се на мултилетарним основама уређују односи између земаља у области трговине, у циљу што бржег и квалитетнијег развоја. У том контексту се налази и трговина пољопривредним производима¹. Битна новина је да се заштита домаћег тржишта од увоза пољопривредних производа регулише искључиво путем царина. Тиме је отежана заштита путем других мера. Управо стога туризам даје могућност да се пољопривредни производи троше на домаћем тржишту по домаћим ценама (заштитним) у оквиру пансионске и ванпанионске туристичке потрошње.

2. Учешће пољопривреде у друштвеном производу

У Србији се учешће пољопривреде у друштвеном производу оцењује као високо. Процењује се да је у процесу транзиционих година порасло на 25 одсто учешћа у друштвеном производу. Међутим, то никако не може да се приписује добром стању у пољопривреди, нити њеним високим ефектима него напосто чињеници да су остали делови привреде (нарочито индустријска производња) у великој кризној ситуацији већ низ година.

¹ Једна од основних препрека због којих ГАТТ раније није прерастао у међународну организацију било је присуство извозних субвенција у области извоза пољопривредних производа, као и других инструмената који су ограничавали или нарушавали њихову слободну трговину.

Осим тога, криву слику ствара укупно учешће пољопривреде (са 25 одсто) и агроиндустрије (од 10 одсто), са преко једне трећине домаћег друштвеног производа. Управо је кључни проблем високо учешће примарне пољопривредне производње и врло скромно учешће прехрамбене индустрије. То практично значи да мали део пољопривредне производње иде у прераду. Затим, треба имати имати у виду високу природну потрошњу на земљорадничким газдинствима. Потом, наилази и следећи ефекат, будући да је тржишност ниска, мали су и вишкови за извоз. Имајући све ово у виду треба истражити утицај регулације трговине пољопривредним производима на развој туристичке делатности и обрнуто, сматрајући их, у нашим условима не само компаративним него и приоритетним делатностима за даљи привредни развој Србије.

С друге стране, бројни проблеми проистичу из постојећег стања домаћих ресурса и пољопривреде уопште. Садашње стање ресурса, у већем делу производног ланца, је неповољно, што се може мерити и конкурентношћу¹. Међутим, након истраживања, треба сагледати који су то делови сектора који имају перспективу, имају потенцијале, али је проблем и период прилагођавања, у коме би се пољопривреда Србије привикла на новонастале околности. При томе треба имати у виду да има делова репродукционог ланца који се морају штитити због потенцијално великих економских и социјалних дисторзија, као што има делова у којима се конкурентност не може постићи. У сваком случају, неопходно је, имајући ово у виду, што пре поћи у припреме за придруживање Европској унији.

У поређењу с осталим земљама које су у транзицији може се сагледати утицај уговора о аграру на сваку од њих појединачно². Укидањем субвенција дошло је до пораста цена пољопривредних производа што је у комбинацији са опадањем реалног дохотка становништва резултирало опадањем агрегатне потражње. С друге стране, спољно трговинска либерализација, резултирала је порастом увоза. Раст увоза био је стимулисан:

¹ На пример, истраживање које је рађено у оквиру СЦЕПП-а пошло је од тога да треба установити који су то сектори у којима је Србија конкурентна и где држава, у наредном периоду, не треба да предузима неке посебне интервенције јер се они могу сами изборити на тржишту.

² Променом економског и политичког режима све земље у транзицији приступиле су трансформацији пољопривредне производње, а либерализацијом цена у многим тим земљама су укинуте или смањене субвенције. Разлози за то су били: а) висок буџетски дефицит; б) правила СТО за снижење субвенција за 20%;

а) потрошачи хоће да купе пољопривредне производе који нису из домаћих извора (нпр. јужно воће);

б) потрошачи хоће производе вишег нивоа квалитета; и

ц) не ретко, страни производи су јефтинији;

Табела 1. Учешће пољопривреде у друштвеном производу ЗТ

Земља	1991	1993	1997	2000
Мађарска	7,8	5,8	6,4	6,0
Пољска	6,8	6,6	6,6	6,2
Чешка	6,0	6,5	5,3	5,1
Словачка	-	6,6	5,6	5,3
Словенија	4,9	4,5	4,2	4,1
Бугарска	14,0	11,0	11,0	13,0
Румунија	21,8	19,0	19,9	20,3
Русија	13,8	7,5	8,6	8,3
Украјина	24,4	21,5	13,6	12,7
Македонија	13,8	15,8	17,8	18,2
Југославија	22,3	17,0	21,7	23,1

Извор: “Транзициони рапорт”, 1997, 2001.

Једини начин да се допуни губитак домаће агрегатне потражње је повећање извоза пољопривредних производа. Међутим, положај пољопривредних произвођача у земљама које су још увек у транзицији није најбољи: лоша финансијска ситуација, застарели фиксни фондови и сл. Не могу дати конкурентни извоз по правилима СТО, а то упућује на извоз пољопривредних производа на домаћем тржишту у виду туристичке потрошње.

3. Институционално уређивање

Бројне су оцене да је српски аграрни сектор институционално, организационо и ресурсно јако запуштен¹ и све то скупа довело је до тога да су изгубљене компаративне предности које је Србија имала у односу на друге транзиционе земље у ширем региону. У институционално уређивање спада и проблем приватизације, који на сву срећу, није толико изражен као у неким другим земљама јер је Србија у пољопривреди имала приватно власништво и током периода социјализма (међутим, још нису приватизовани многи од великих пољопривредних система, што слаби њихову позицију, потенцијал и конкурентску способност).

Потом, у институционалне проблеме убрајају се и они везани за производно повезивање у сектору. Србија има велики број земљорадничких задруга која немају статус правног субјекта². То је један од разлога што су уговори који се потписују са прерађивачима не поштују, поготово у погледу рокова исплате (то је увек на штету произвођача који због тога трпе велике губитке). Дакле, у Србији не постоје, или не функционишу, струковне асоцијације па и на том сектору предстоји институционално уређивање.

То значи да су неопходне промене на макронивоу. Под утицајем либерализације тржишта много тога треба да се промени а пре свега производна структура, у корист производње која је конкурентна. Потом, то подразумева и увођење нових технологија а, такође и виших стандарда квалитета и здравствене безбедности производа, што води разноврснијој и бољој понуди. Међутим, све то има и своју цену, односно трошкове (поготово када се ради о испуњавању стандарда о квалитету и изградњи и акредитацији лабораторија). При томе треба имати у виду да у делу производног ланца, пре свега у примарној производњи, прожимаће се и трошкови неминовног производног повезивања и организовања произвођача³. Узимајући све то у обзир најозбиљнији проблем

¹ Пољопривреда ових година плаћа цех пословању у условима санкција, ратног окружења и дезинтеграције бивше Југославије. Познато је да је овај сектор, током овог десетогодишњег периода, послужила као средство за амортизовање удара социјалне кризе.

² С друге стране, задруге су изгубиле позицију коју су раније имале док су задружни савези веома удаљени и од задруга и земљорадника чије интересе заступају.

³ Процењује се, на основу досадашњег искуства у хармонизацији односа са Европском унијом у области пољопривреде, да је потребно отприлике пет година да би се остварили први ефекти, по увођењу нових режима и политика. Експерти

пољопривредне производње и највеће ограничење у повећању конкурентности домаћих производа биће недостатак (јефтиног) капитала.

4. Уређиване трговине пољопривредних производа

Пољопривредни производи су, за већину земаља, од стратешког значаја, а њихов међународни промет је специфичан и врло осетљив на промене. Окончавањем Уругвајске рунде преговора и оснивањем СТО, постављена су нова и сасвим прецизна правила понашања и дефинисане су обавезе чланица у међународној трговини у тој области. Битна новина је да се заштита домаћег тржишта од увоза пољопривредних производа регулише искључиво режимом царина. Да би се то спровело, извршена је тарификација, тј. претварање нецаринских мера у царине, тако да у еквиваленту имају исто дејство. Такође је прописано да се царинске стопе сниже, у развијеним земљама за 36% у року од шест година и у земљама у развоју за 24% у року од 10 година. Смањење царинских стопа не обавезује најмање развијене земље, а и клаузула о “специјалном третману” допушта неким од њих да задрже квантитативна ограничења за одређене “осетљиве” производе.

У великом броју земаља, дуги низ година, било је уобичајено да се пољопривредна производња субвенционише, често, веома интензивно¹. Стога су се утврђивањем “агрегатне мере подршке”, чланице СТО обавезале да смање подстицаје у тој области. Обавеза редукције нарочито се односила на директно субвенционисање извоза. У ту сврху, сачињене су рачунице за све производе појединачно, како би се утврдило колико је сваки од њих субвенционисан и колико би интезитет тих мера требало смањити. Најмање развијене земље ослобођене су те обавезе. Такође обавезе смањивања домаће подршке не односи се на оне активности које немају већи утицај на међународну трговину. То су, пре свега, помоћи државе у областима истраживања и развоја, инфраструктуре, маркетинга, структурног прилагођавања, регионалног развоја, заштите животне

ЕУ анализирали су какве то има ефекте на нивоу земље, пољопривреде али и на нивоу фармера. На примеру Словеније видело се да је њена пољопривреда, због ранијих високих субвенција које су биле изнад просека ЕУ, имала штету у виду смањења дохотка. У том смислу повећани туристички промет може бити ефикасан механизам да се она ублажи.

¹ То и јесте био један од најозбиљнијих разлога због чега су се рунде преговора, у оквиру ГАТТ-а, одвијале тако дуго и мукотрпно.

средине и унапређење контроле болести и прехранбене сигурности¹. Смањење субвенционисања пољопривреде, а самим тим и раст цена појединих производа, неоспорно ставља у тежак положај најмање развијене земље које су нето увознице хране. Стога је предвиђено да се тим земљама обезбеди помоћ, укључујући и бесплатну, нарочито када се она односи на основне животне намирнице. Такође, указано је на неопходност дугорочне помоћи тим земљама у развоју пољопривреде, док је за решавање дела текућих проблема затражена подршка Међународног монетарног фонда и Светске банке, нарочито у краткорочном кредитирању увоза хране под комерцијалним условима.

5. Мултипликован ефекат туризма

Развојем туризма, потрошња страних туриста представља допунску потрошњу, јер се национални доходак из иностранства прелива у конкретну туристичку земљу, а при томе нема одлива дохотка у земље из које долазе туристи. Дакле, у томе и јесте основна разлика између извоза роба, тј. видљивог извоза и прихода од страних туриста, тј. невидљивог извоза. Остварени промет (новац) од страних туриста циркулише не само у туристичким предузећима већ и кроз низ других привредних и непривредних делатности, и у томе је мултипликовани ефекат туризма на привреду.

У односу на пољопривреду, као привредну грану (за коју извоз представља императив вредновања компаративних предности), туризам није у толикој мери оптерећен транзицијским трансформацијама и може придонети повећању извоза. У том смислу не треба, по сваку цену, извозити пољопривредне производе, него их треба реализовати на домаћем тржишту страним туристима у пансионској и ванпансионској потрошњи. При томе треба имати у виду три елемента: а) туризам има компаративну предност у Србији; б) исхрана је важна ставка туристичког производа; ц) еколошки и природни амбијент доприноси повећању страних туриста по основи сеоског и еколошког туризма;

¹ Овај елемент је врло важан у поступку прикључења Европској унији, и контрола безбедности хране се обавља у формираном систему националних лабораторија. У Србији се томе не поклања довољна пажња па и то може да угрожава њену преговарачку позицију. Европска агенција за реконструкцију има, већ неколико година, пројекат који се тиче управо успостављања система лабораторија за контролу хране, али он још није реализован.

Табела 2. Спољно-трговински биланс пољопривредних производа
(у мил.УСА долара)

Земља	Пољопривредни биланс
Словенија	- 181
Румунија	- 731
Албанија	- 131
Литванија	- 114
Пољска	- 50
Словачка	- 55
Чешка	- 39
Естонија	- 10
Летонија	65
Бугарска	262
Мађарска	1200

Извор: ФАО и “Restructuring Proces of the Food Production in Central and Eastern Europe”, 2001 година.

У свим земљама које су у транзицији експанзија пољопривредне производње се више неће остваривати путем субвенција¹ међутим, ако се повећава туристичка потрошња пољопривредних производа страних туриста тиме се избегава сва регулатива од стране СТО, али и прикривени протекционизам стране земље (из које долазе страни туристи).

Тиме се постиже:

1) побољшање неповољног спољнотрговинског биланса пољопривредне производње земље;

2) побољшава се и платни биланс земље путем побољшања трговинског биланса (продато више пољопривредних производа за девизе) и побољшавањем туристичког биланса (више страних туриста у земљи);

Могуће позитивне ефекте овакве стратегије и нужност њихове примене утврђују се садашњим дефицитом размене пољопривредних

¹ То не дозвољава СТО а с друге стране квалитет је често искоришћен као скривени протекционизам од стране увознице (пример Европска унија).

производа у земљама транзиције¹ као и негативне тенденције у туристичком билансу Србије. Самим присуством страних туриста можемо смањити “гап” овим производима и то путем девизних ефеката (високе цене конзумирања) и потицај домаће пољопривредне производње, стимулисано високим ценама.

У случају Србије, претходна теза важи ако постоји позитиван туристички биланс, што сада није случај. То значи да претходно држава мора предузети мере да повећа прилив страних туриста у Републику Србију, а потом да то искористи да туризам има мултипликативан ефекат и на повећање потрошње пољопривредних производа, односно побољшања трговинског биланса.

Табела 3. Учешће угоститељства и туризма у друштвеном производу Србије (%)

Година	Туризам (удео)
1990	2,77
1991	2,37
1992	1,96
1993	-
1994	2,32
1995	2,45
1996	2,44
1997	2,30
1998	2,16
1999	1,93
2000	2,01

Извор: Черовић, С., (2002), Стратегијски менаџмент туристичке привреде Србије, Желинд, Београд.

¹ Очекивања да ће пораст цена пољопривредних производа довести до смањења увоза тих производа није се остварио зато што поједини производи роба која има ниски коефицијент еластичности.

То намеће прецизније деловање сектора туризма на сектор пољопривреде. Међусекторска анализа привреде (ефикасност пословања појединих привредних делатности) изводи се путем инпут-оутпут табеле и њоме се утврђује повезаност и међузависност привредних грана и делатности¹. Премда се, декларативно као и пољопривреда туризам у Србији сматра стратешком привредном граном, досад није обављана међусекторска анализа мултипликативних ефеката туризма. Стога се третирана теза у овом раду, о потицају између туризма и пољопривредне производње у Србији, још увек има хипотетички карактер, која, сматрамо, има добре елементе, али треба да буде верификована од научне и стручне јавности.

6. Уместо закључка

Са аспекта приступања ЕУ веома је важно да се обнове разговори и о приступању СТО а централно питање тих преговора, кад је у питању пољопривреда, је царинска заштита и њена редукција (по правилима СТО нису дефинисани ниво и распон дозвољених царина, већ обим редукција у односу на базни период). За Србију ће бити врло осетљиво и питање субвенција, чији је ниво доста скроман и нижи него у земљама у окружењу. Што се тиче извозних субвенција у СТО постоји јасан став да их треба укидати. Пошто Србија још није члан СТО она их за сада може имати, али остаје проблем како их у будуће надоместити. Могући механизам може бити повећање туристичке потрошње пољопривредних производа.

Међузависност трговине пољопривредним производима и туризма је очигледна нарочито у домаћим оквирима. Туризам даје могућност да се пољопривредни производи троше на домаћем тржишту по домаћим заштитним ценама у оквиру пансионске и ванпансионске туристичке потрошње. Ова теза се заснива на томе што се у основи економског значаја туризма налази туристичка потрошња у местима које туристи посећују. Бројна истраживања потврђују да туризам има индиректан и мултипликативан утицај на привреду путем ефеката туристичке потрошње. Поента је у томе да се ти позитивни ефекти осете у пољопривреди као стратешка и као компаративна делатност у Србији. То значи мање извозити пољопривредне производе, по неповољним светским ценама, а више трошити, исте, од стране страних туриста који посећују туристичка места.

¹ То је врло сложен и тежак посао и обавља се уз помоћ државне статистике, међутим за потребе овог скромног прилога то би био исувише одговоран и компликован задатак па то треба узети у обзир.

Литература

1. Ахметовић, Т., (1995) Туризам у заштићеној природи – маркетинг концепција, ПМФ, Нови Сад.
2. Черовић, С., (2002) Стратегијски менаџмент туристичке привреде Србије, Желинд Пресс, Београд.
3. Чомић, Ђ., (2002) Географија затвореног круга, Виша хотелијерска школа, Београд.
4. Љешевић, М., (2001) Заштита природе и одрживи развој – премисе и контроверзе, Заштита природе, бр.52/2, Завод за заштиту природе Србије, Београд.
5. Јовичић, Д., (2000) Туризам и животна средина – концепција одрживог туризма, Задужбина Андрејевић, Београд.
6. Петровић, П., (2003) Преструктурирање туристичке привреде и могући модели финансирања, други форум “Рурални туризам и одрживи развој Балкана”, Крагујевац, 7-9.05.2003., Зборник радова.
7. Roseland, M., (1996) Economic Instruments For Sustainable Community Development, Local Environment, London.
8. Wood, M.E. (2002) Екотуризам – принципи, поступци и `

**REGULATION OF THE TRADING WITH AGROCURTURAL
PRODUCTS IN THE WTO AND THE POSIBLL IMPACT ON
TOURISM**

Dr Pero Petrović

Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd.

Summary

This work shows the necessary of growing, structure and prioritetes of external transanctions, as the most important aspects of economics cooperation. Present state of our economy and tourist industry clearly indicates the necessity to carry out the reform.

There are many interactions between agriculture and tourism, that is, they mutual conditions and complement each other. It is of particular interest the intention both tourism and agriculture to become export activities with all Balkan countries as transitory economies. Beside the comparative advantages of the agricultural and tourist products on the appearance on the world market, the agricultural product may be exported “at home” as well, trough pension services, and tourist consumption not included in the pension services of the foreign tourist on the “domestic economic” space.

The aaim of this work is to present that the effects would be with the acceptance of the WTO rules on trading with the agricultural products and how to stimulate the agricultural productions and spending through pension services and tourist consumption not included in the pension services by the foreign tourists. Using the comparative, analztical, and the method of a elaboration of a case (case study) will be mainlz used in the case of the Republic of Serbia.

Author's address:

Dr Pero Petrović
Institut za međunarodnu politiku i privredu
Beograd.
Srbija i Crna Gora